

“ONKOLOGIK GEMATOLOGIK KASALLIKLARGA CHALINGAN BOLALARNI DAVOLASHDA OTA-ONALARNING NOTO‘G‘RI XATTI- HARAKATLARI”

Qurbonova Gulmira Xamidjon qizi

O‘zbekiston Milliy Universiteti

Psixologiya yo‘nalishi 1-kurs magistranti

E-mail qurbonovagulmira95@gmail.com

Annotatsiya. Maqola hayotbaxsh (onkologik / gematologik) kasalliklarni davolashda bolalarga hamroh bo‘lgan ota-onalarning noto‘g‘ri xatti-harakatlarining dolzarb muammolarini o‘rganish natijalarini tahlil qilish va umumlashtirishga bag‘ishlangan. Ota-ona xatti-harakatining etishmasligi jiddiy kasalliklarga chalingan bolalarning davolash samaradorligi va o‘limini kamaytirishning sabablaridan biridir. Maqolada tadqiqotning asosiy qiyinchiliklari, ota-onalarning noto‘g‘ri xatti-harakatlarini o‘rganish usullari va yondashuvlari tahlil qilinadi. Ota-ona yetishmasligi bilan bog‘liq ijtimoiy, iqtisodiy, psixologik omillar tahlil qilinadi. Ota-onalar tomonidan boshdan kechirayotgan qayg‘u va ulardan foydalanadigan nusxa ko‘chirish strategiyalari, shuningdek, bolalarni davolash jarayonida ota-onalarga tibbiy xodimlar bilan aloqa qilish va xabardor qilishning o‘ziga xos xususiyatlari bilan aloqa etishmasligini tahlil qilish alohida ahamiyatga ega. Bolalar onkologiyasi klinikasida ota-ona xatti-harakatlarining mavjud yo‘nalishlari va profilaktika usullarini ko‘rib chiqish / gematologiya Ko‘p faktorli hodisa sifatida ota-onalarning noto‘g‘ri xatti-harakatlarini ko‘rib chiqish va uni baholashga kompleks yondashuvni ishlab chiqish ota-onalarning og‘ir kasalliklarga moslashuvini va uzoq va murakkab davolanishni yaxshilash uchun yangi imkoniyatlar va yo‘llarni ochadi.

Kalit so‘zlar: noto‘g‘ri xatti-harakatlar, ota-onalar, onko / gematologik kasalliklarga chalingan bolalar, hayotni xavf ostiga qo‘yadigan kasalliklar

Abstract. The article analyzes and summarizes results of studying a priority issue of parental noncompliance during the treatment of children with life-threatening diseases (oncological / hematological). Parental noncompliance is one of the most important factors influencing treatment efficiency and children’s death rate. It describes the existing methods and approaches, and also major challenges in studying the issue. There is an analysis of social, economic and psychological factors associated with parental noncompliance. The correlation between parental noncompliance, distress experienced by parents and coping strategies they use, as well as the peculiarities of communication and informing parents by medical personnel in the treatment of children are focus of special consideration of this article. The directions for prevention of parental noncompliance in children oncology / hematology clinic are discussed.. The consideration of parents ‘incompetent behavior as a multifactorial phenomenon and the development of an integrated approach to its assessment lead to new opportunities and directions for improvement in parental adaptation to life-threatening children disorders and severe treatment.

Keywords: parental noncompliance, parents, children with onco/ hematological illnesses, life-threatening diseases.

Yer yuzida insonlarning salomatligini saqlash, turli kasalliklarning kelib chiqish sabablarini o‘rganish barobarida, mazkur kasalliklarning davosi, bemor shaxsining kasallikdan oldingi va keyingi holati o‘rtasidagi farqlarni aniqlash yuzasidan ko‘plab ahamiyatga molik tadqiqotlar o‘tkazilib kelinmoqda. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra jahon miqyosida eng keng tarqalgan kasalliklar qatorida gemotologik kasalliklarning borligi, ushbu kasallik turlarining yildan-yilga ko‘payib borishi natijasida minglab insonlar hayotdan bevaqt ko‘z yummoqda yoki nogiron bo‘lib qolishga duchor bo‘layotgani hech kimga sir emas. Shu o‘rinda mazkur xavfli kasallikka chalinganlarning ko‘p qismi yoshlar va bolalar ekanligi, istiqboldagi tadqiqotlar ahamiyatini yana oshirmoqda. Yurtimizda amalga oshirilayotgan barcha islohotlarning tub maqsadi – xalq farovonligi, yurt tinchligi ta‘minlash, o‘sib kelayotgan yosh avlodni barkamol shaxs sifatida tarkib toptirishdan

iboratdir. Shu nuqtayi nazardan ko‘plab sohalarda bo‘lgani kabi psixologiya, tibbiyot sohasida ham hali o‘z yechimini topmagan ko‘plab muammolar borligi mazkur sohalarda yuzasidan bir qator vazifalarni amalga oshirishni kelajakda taqozo etadi. Davlatimizda bolalar va o‘smirlar salomatligi so‘nggi o‘n yilliklar davomida o‘z ahamiyatini yo‘qotmadi. Sog‘liqni saqlash tizimiga Prezidentimiz tomonidan berilayotgan e‘tibor va g‘amxo‘rlik aholi salomatligini muhofaza qilishda, shuningdek, xalqimiz turmush farovonligi oshirishida muhim ahamiyat kasb etib, mazkur tizimda tub o‘zgarishlar bo‘lib, yangilik va izlanishlar sari odim tashlanayotganligi bejiz emas.

Tizimdagi faoliyatlar qatorida sog‘lom turmush tarzi bo‘yicha olib borilayotgan targ‘ibot va tashviqot ishlarining to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilganligi ham kasalliklarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etib, bu borada keng jamoatchilik asosida o‘tkazilayotgan tadbirlar aholi salomatligini saqlashda, ularning tibbiy savodxonligini oshirishda muhim rol o‘ynamoqda. Amaldagi ijobiy ishlar qatorida ayrim kasalliklar dunyo miqyosida global muammoga aylanayotganligi mutaxassislarni tashvishga solmoqda albatta. Ayniqsa, respublikamizda onkologik kasalliklarning oldini olish, to‘g‘ri tashhis qo‘yish va davolash ishlariga katta e‘tibor qaratilmoqda. Barchamizga ma‘lumki, 4 fevral – Butunjahon rak kasalliklariga qarshi kurash kuni (World Cancer Day) Xalqaro rakka qarshi uyushma (International Union Against Cancer, UICC) tomonidan 2005 yildan beri har yili respublika miqyosida tadbirlar o‘tkazib kelinmoqda. Bu sananing maqsadi – jamoatchilik e‘tiborini mazkur global muammoga jalb qilish, hozirgi kunda onkologik kasalliklar qay darajada xavfliligi hamda keng tarqalganligini eslatishdan iborat.

So‘nggi 30 yil ichida zamonaviy tibbiyotning yutuqlari onkologik / gematologik kabi hayotiy kasalliklarga chalingan bolalarni davolash natijalarini sezilarli darajada yaxshilashga imkon berdi. Shunday qilib, o‘tkir lenfoblastik leykemiya (ALL) omon qolish bilan bolalar 70-80 % hisoblansa, osteogen sarkoma (OS) bo‘lgan bolalarda 60-80 %, Hodgkin (LX) lenfomasi bo‘lgan bolalarda 90% dan ortiq [1]. Shu bilan birga, bolalardagi hayotni xavf ostiga qo‘yadigan kasalliklarni davolashda ijobiy natijaga erishish tibbiy xodimlar va ota-onalarning yaqin va uzluksiz hamkorligini,

ota-onalarning davolanishning barcha bosqichlarida tibbiy maqsadlar va tavsiyalarning barcha turlariga nisbatan faol xatti-harakatlarini talab qiladi. Onkologik, gematologik, kasalliklarga chalingan bolalarni davolashda uning yaqinlari (ota-onasi /vasiysi) tomonidan bajariladigan xatti-harakatlarning mosligi bolaning holatini nazorat qilish, dori-darmon va gigiyenaga rioya qilishni, dietani va davolash rejimini o‘z ichiga oladi, davolash, muntazam klinik tashrif, tibbiy tadbirlar uchun o‘z vaqtida kasalxonaga borish, bolaning manfaatlari uchun muhim qarorlar qabul qilish, va hokazo [2-5]. Shu bilan birga, onkologik gematologik kasalliklarga chalingan bolalarning ota-onalarida noto‘g‘ri xatti-harakatlar (tavsiyalarni muntazam ravishda bajarmaslik va hatto davolanishdan bosh tortish) hollari kam uchraydi; turli tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, ularning tarqalishi 2 dan 52% gacha, Ota-onalarning etishmasligi bolalar, o‘smirlarni davolash uchun jiddiy tahdiddir: nafaqat terapiyaning samaradorligini pasaytiradi, balki kasallikning qaytalanishiga va bolalarning o‘limiga olib keladi [1,3]. Ingliz tadqiqotchilari, kasallikning davolashda muvaffaqiyatsizliklarga uchramasliklari uchun tibbiy retseplarga 95% amal qilish kerak deb hisoblashadi. [5]. Ota-onalarning eng muhim xatti-harakatlari bolani davolashda remissiya hali erishilmagan paytga to‘g‘ri keladi. Shu bilan birga, ambulatory davolash bosqichida, Bolalar onkologiyasida psixologik tadqiqotlar bo‘yicha xalqaro qo‘mita (BYuR) ota-onalarning onkologik kasalliklarga chalingan bolalar o‘smirlardagi o‘limning asosiy sabablaridan biri sifatida ota-onalarning etishmovchiligi muammosini ko‘rib chiqadi. Bolalar onkologiyasi gematologiya klinikasi uchun ota-onalarning noto‘g‘ri xatti-harakatlari muammosiga qaramasdan, ushbu mavzuga bag‘ishlangan tadqiqotlar juda kam. Bu bir qator metodologik qiyinchiliklarga, shu jumladan, "kompilyatsiya" atamasini aniqlashning o‘ziga xos xususiyatlariga va uni baholash usullarini tanlashga bog‘liq. Turli tadqiqot natijalarini tahlil qilish va umumlashtirish, ishlatiladigan metodologiyalar va tadqiqot usullari o‘rtasidagi farqni hisobga olgan holda, ko‘pincha qiyinlashadi Ota-onalarning qayg‘usi ularning ota-onasining rolini bajarishiga to‘sqinlik qiladi. Aybdorlik va ilojsizlik hissi ota-onaning farzandini himoya qilish qobiliyatini yo‘qotishi natijasida yuzaga keladi. Natijada, ota-onalar, bolaning sevgisini yo‘qotishdan yoki uni xafa

qilishdan qo‘rqib, muhim tartiblardan voz kechishlari mumkin. Onkologik va gematologik kasalliklar bilan xastalangan bollarning ota-onalari eng birinchi yo‘l qo‘yadigan xatolaridan biri bu bolalaridan avvalroq tushkinlikga tushishlari bola o‘z kasalliklarini anglamasdan turib ota-onasining tushkin xolatidan kelib chiqqan holda kasligi haqida salbiy fikirlarni yig‘a boshlaydi. Ota-onalar bir necha oy davomida bolalarini kasal xolatda ko‘rishi, ota-onalarning kasallik va bolaning davolanishiga bog‘liq bo‘lgan barcha tibbiy ko‘rsatmalarga rioya qilish zarurligi haqida eslatmalarni unitish yoki ulardan qochishi davolash jarayonida tibbiyot xodimlari va ota-onalarning o‘zaro munosabatlarining mustahkamligini buzishi mumkin. Ota-onalarning ruhiy hissiy holati bolalarning sog‘lig‘i haqida qaror qabul qilish, shifokor tavsiyalarni bajarishning takroriyliigi va aniqligi, shifokorlarning ishtiroki, bolalar va ota-ona munosabatlari va muloqotga ta’sir qilishi mumkin. Boshqa turli xil kasalliklarga uchragan bolalarning ota-onalaridan, onkologik gematologik kasalliklarga chalingan bolalarning ota-onalari bilan muloqat qilish biroz qiyinlashadi ularning tibbiyot hodimlarining saviyasining pastligi xaqida ular bilan qilgan salbiy munosabatlari farzandlariga bo‘lgan e’tiborni kamaytirishi mumkin.

Ota-onalarning ijtimoiy-psixologik va shaxsiy xususiyatlariga bog‘liq bo‘lgan xatolari ham mavjud; ota-onalarning yoshi, ularning ta’lim darajasi pastligi, ota-onalarning og‘ir hissiy holati [3, 6, 10-13, 16]. Noto‘g‘ri xatti-harakatlar ota-onalarning tajribalari bilan chambarchas bog‘liq. Bolaning jiddiy kasalligi va murakkab davolash, shubhasiz, oilalar uchun haddan tashqari stress, falokat, bolaning hayotiga sezilarli yoki "ko‘rinmas" xavf tug‘diradi.

Xulosa qilib aytishimiz mumkinki hayotiy onkologik va gematologik kasalliklar bilan xastalangan bolalarning ota-onalarining xatti harakatlari ularning kasalliklarini davolashda eng muhim omillardan hisoblanadi. Ota-onalarning hissiy-ruhiy holati bemor bolalarning psixologiyasiga ham yuqori darajada ta’sir ko‘rsatadi. Shuning uchun onkologik gematologik kasalliklar bilan xastalangan bolalar ota-onalaridan hayotga yuqori ishonch, sabrbardosh va kurashuvchanlik kabi xislatlarni talab qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Варфоломеева С.Р., Добренькое К.В., Качанов Д.Ю., Инюшкина Е.В., Шаманская Т.В., Цейтлин Г.Я. Анализ причин отказов от лечения в детской онкологии // Педиатрия. 2008. Т. 87. № 2. С. 127-130.

2. Никольская Н.С., Стефаненко Е.А., Хаин А.Е., Клипинина Н.В., Евдокимова М.А., Орлов А.Б., Смирнов А.Ю. Особенности представлений об информировании о заболевании и лечении у врачей, родителей/опекунов в детской гематологии, онкологии и иммунологии // Российский журнал детской гематологии и онкологии. 2014. № 2. С. 91-92.

3. Хаин А.Е., Никольская Н.С., Стефаненко Е.А., Клипинина Н.В. Информационные потребности пациентов подросткового возраста и их родителей на стационарном этапе лечения в детской онкологии/гематологии // Российский журнал детской гематологии и онкологии. 2015. Т. 2. № 4. С. 58-64.

4. Клипинина Н.В., Хаин А.Е., Кудрявицкий А.Р. Проблема информирования о заболевании и лечении пациентов и их родителей/семей в детской онкологии/гематологии // Консультативная психология и психотерапия. 2014. № 1. С. 127-155.